

Adjektiva – slovtvorba. Zájmena.

Adjektiva účelová (-icí) a dějová (-ící)

adjektiva účelová: k čemu něco slouží obecně X adjektiva dějová: co aktuálně probíhá

Dějová adjektiva vyjadřující současný děj (dělalíci)

- pojmenovávají aktuální (popř. obecně pojatý) děj současný s dějem určitého slovesa
- 3. os. pl. ind. prez. + -cí: *dělají+cí*
- výhradně od nedokonavých sloves

Účelová adjektiva

- vyjadřují účel, ke kterému věc slouží (obvykle pracovní a výrobní činnosti)
- přípona -cí (-ací, -ecí, -ící) se připojuje k minulému slovesnému kmeni (výjimkou jsou adj. *pečící, stojací*)
- krácení dlouhé kmenotvorné přípony (*hrát – hrací*)
- zprav. od nedokonavých sloves

Adjektiva na vztahová (-ní) a hodnotící (-ný)

adjektiva vztahová: vyjadřují vztah k něčemu X adjektiva hodnotící: často přenesený, abstraktnější význam

čelní kost (na čele) X *čelný* představitel (hlavní, stojící v čele)
mravní zákony (vztahující se k mravům) X *mravný* člověk (jednající ve shodě s dobrými mravy)
nákladní vlak (pro náklad) X *nákladný* projekt (drahý)
obecní majetek (patří obci) X *obecný* problém (všeobecný)
početní příklad (k počítání) X *početná* rodina (velká)
prodejný stánek (kde probíhá prodej) X *prodejný* výrobek (určený k prodeji)
soudní proces (u soudu) X *soudný* člověk (který dokáže posoudit)
trestní rejstřík (kde jsou zapsány tresty) X *trestný* čin (který zaslouží trest)
srdeční sval (v srdci) X *srdečný* pozdrav (přátelský, od srdce)
výstavní prostor (kde se konají výstavy) X *výstavné* město (krásné)
zábavní park (určený k pobavení) X *zábavná* činnost (přinášející zábavu)
životní podmínky (vztahující se k životu) X *životný* (živý, živoucí)

... a některé další podobné dvojice.

Adjektiva vztahová na -í

- vztahová adjektiva od jmen zvířat domácích (*psí, ovčí*), zdomácnělých (*tygří, lví*), výjimečně cizích (*dinosauří*)

- odvozovacím základem je sekundární kmen (tj. i s příponou): *srnec – srnčí, zvíře(te) – zvířecí*

- konsonantické alternace: *k/č, h/ž, ch/š, t/ť, n/ň + c/c* (*samec – samčí, r/ř* (*vydra – vydří*))

- pravidelné krácení -í-v příponě -ík (*králík – králíčí, slavík – slavičí*), krácení kořenového -á- u slov staršího původu (*pták – ptačí, žába – žabí*, ale: *čmelák – čmeláčí, jestřáb – jestřábí*)

Adjektiva zeměpisná

- sufixy -ský / -cký (od základů zakončených na -k, -c: *Písek – písecký, Jince – jinecký*)

- vkladné -e- u základů končících na skupinu souhlásek: *Kladno – kladenský, Nusle – nuselský*

- rozšířené varianty: -ovský (často od krátkých základů: *Březí – březovský*), -anský/-ánský (*Kuba – kubánský*), -enský (*Brno – brněnský*) aj.

- k vokalickým alternacím zprav. nedochází, pravidelně se krátí pouze -í- v příponě -ík (*Blaník – blanický*)

- odsouvání koncového *-ka, -ko, -ky*: např. *Polička – poličský, Jevíčko – jevíčský, Benátky – benátský* (ale: české *Benátky nad Jizerou – benátecký*)

- odpadá zakončení *-sk, -sk(o), -sc(o)*: *Minsk – minský, Lipsko – lipský, San Francisco – sanfranciský* (ale: *Blansko – blanenský*)

- odpadá *-k, -g* v zakončeních *-berg* a *-burg* (*Norimberk – norimberský, Vimperk – vimperský*) a také v zakončeních *-ng, -nk* (*Helsinky – helsinský*, ale: *Peking – pekingský*)

- zjednodušování zdvojeného *-nn-*: *Jablonné – jablonský, Hostinné – hostinský*

- u cizích vlastních jmen zakončených na samohláskovou skupinu se vkládá *-j-* (*Guinea – guinejský, Samoa – samojský*); koncové *-e* zůstává, jen pokud určuje výslovnost (*Cambridge – cambridgeský*)

- konsonantické alternace na konci základu: *h/ž* (*Praha – pražský*), *ch/š* (*Curych – curyšský*, ale: *Čechy – český*)

- cizí názvy na *-g*: v ustálených případech *g/ž* (*Kongo – konžský*), jinak zůstává *-g* (*Haag – haagský, Togo – togský*)

Pro podrobné informace k slovo tvorbě zeměpisných adjektiv a další referenci viz <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=755> .

Zájmena – tentýž, sám / samý, (s) sebou

(Ten)týž

- varianty v paradigmatu jsou rovnocenné, významově stejné spojení *ten samý / ta samá / to samé* je hovorové

Sám / samý (podle SSČ)

1. (sám) zdůrazňuje osobu nebo věc: *sám to víš nejlépe, sám otec se toho bál (dokonce i), nařídil to sám ředitel (osobně), pokus učiněný na mně samém*

- zesílený důraz ve spojení s přízvučným tvarem zvrátneho zájmena: *spoléhej jen sám na sebe, sám o sobě není zlý*

2. (sám) osoba / věc vykonává děj vlastními silami, bez cizí pomoci: *opravíme si to sami, dobré zboží se chválí samo*

3. (sám) osamocený, bez doprovodu: *chodí všude sama, sami dva*

4. (samý) mnohost, úplnost: *byl samá výmluva, kolem byly samé lesy, byli to samí mladíci, louka byla samý květ*

5. (samý) hranice, mez (význam přímo u něčeho) (kniž.): *od samého počátku, stál na samém kraji propasti*

6. *ten samý* (hov.) = stejný, tentýž: *mám ten samý kabát jako ty, to je (jedno a) to samé*

Sebou / s sebou

sebou: tvar instr. (použije se tam, kde sloveso vyžaduje doplnění prostým instrumentálem nebo po předložce, která se pojí s instrumentálem)

- často vyjadřuje pohyby: *mrskat (mrsknout) sebou, šubat (škubnout) sebou, hýbat (pohnout) sebou*
- výrazy typu: *jistý (sám) sebou, překvapený sám sebou, rozumí se samo sebou*

s sebou: tvar instr. + předložka *s*

- typická spojení: *brát s sebou, vzít s sebou, nést s sebou, vést s sebou, jít s sebou* atp.